

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีแหล่งกำเนิดในชมพูทวีปที่ถือว่าเป็นพิภพรัตนด้านมานุษยวิทยา เป็นแหล่งมนุษย์หลายชาติพันธุ์หลายวัฒนธรรมเป็นที่ชุมนุมของบรรดานักคิดทางด้านศาสนา อีกทั้งยังเป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมที่มีหลากหลายแต่ไม่ยึดมั่นในลัทธิเชื่อถือใดๆเป็นการเฉพาะ มีลักษณะเป็นสากลโอบอ้อมไว้ซึ่งนานาลัทธิความเชื่อถือ และเคารพในคุณค่าปัจเจกบุคคล แม้ว่าอารยธรรมนั้นจะผ่านวันเวลามายาวนานนับพันปี แต่ความหลากหลายมิให้พบเห็นอยู่จนถึงทุกวันนี้ ในอดีตชมพูทวีปคือดินแดนอินเดียทางเหนือ รวมดินแดนในเนปาล บังกลาเทศ ปากีสถาน อัฟกานิสถาน ลิกซิมและภูฏาน ความรุ่งเรืองในดินแดนแถบนี้เรียกว่าอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ^๑ แต่พระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาอื่น ๆ นั่นคือพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมในชมพูทวีปโดยการนำเสนอหลักทฤษฎีใหม่ซึ่งหักล้างกับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นโดยเฉพาะหลักการที่ตรงกันข้ามจากศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง เพราะเหตุผลข้างต้นสังคมในขณะนั้นได้รับอิทธิพลด้านความคิด และความเชื่อจากพระพุทธศาสนา สังคมชาวชมพูทวีปส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม ตามชุมชนหรือหมู่บ้านเล็ก ๆ มักจะมีการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยอาศัยแลกเปลี่ยนสินค้าอย่างแพร่หลายเช่น แลกเปลี่ยนระหว่างอาหารที่ทำกรเพาะปลูกหรือหามาได้ในถิ่นนั้นซึ่งมักจะเป็นสินค้าเกษตรกรรมพื้นฐานเช่นผัก พริก ข้าว ปลาเป็นต้น แลกเปลี่ยนในตลาดระดับชาวบ้านเหล่านี้ขึ้นกับความสัมพันธ์สว่ของผู้แลกเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการแลกเปลี่ยนคือ เพื่อดำรงชีวิตหรือการกินอยู่ประจำวัน^๒ ในสมัยพุทธกาลไม่ปรากฏว่ามีการแบ่งพ่อค้าออกต่างหากจากนักอุตสาหกรรม พวกเศรษฐีจึงเป็นนักอุตสาหกรรมไปด้วยกล่าวคือ ตั้งโรงงานผลิตสินค้าและเป็นผู้พาณิชยกรรมคือ ทำการค้าขาย นั้นด้วยตนเอง รวมทั้งส่งขบวนเกวียนบรรทุกสินค้าไปขายต่างเมืองด้วย ยิ่งไปกว่านั้นก็คือเศรษฐีอาจเป็น

^๑ สมิตพิล เนตรนิมิตร, มิติสังคมในพระสูตรตันตปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: ชีววิวัฒน์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^๒ ที.ดับบลิว.วิส เดวิดส์, พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป, สมัย สิงหศิริ-ผู้แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๘๙.

เกษตรกรพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกันก็ได้คือ มีการใช้ลูกจ้างทำนาเก็บเกี่ยวข้าวเช่นเดียวกับกษัตริย์ ผู้ปกครองประเทศ บางแคว้นก็ทรงมีนา มีลูกจ้างทำนา^๓ มีพ่อค้าคนกลางเป็นผู้ซื้อสินค้าหลาย ๆ อย่างมาจากเมืองหนึ่งไปสู่อีกเมืองหนึ่งโดยอาศัยกองคาราวานสินค้าเพื่อนำไปขายต่อ โดยการเดินทางรอนแรมเป็นระยะทางไกล ๆ เส้นทางการค้าของนครรัฐมักจะอาศัยสัญจรทางเกวียนระหว่างรัฐต่อรัฐซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาอันช้านานซึ่งก็ขึ้นอยู่กับจุดหมายปลายทาง นั่นก็เพราะสมัยก่อนไม่มีรถ ไม่มีถนน หรือมีแต่ไม่สะดวก จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยวัว ควาย หรือสัตว์อื่นเช่นอูฐเป็นต้น และเกวียนบรรทุกสินค้าซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นข้าว เกลือเครื่องนุ่งห่ม และสินค้าเฉพาะตามคำสั่ง บางครั้งจะนำสิ่งของไปแลกเปลี่ยนกัน และการเดินทางในยุคนั้นมักมีอุปสรรคและภัยอันตรายในระหว่างทางทั้งภัยจากมนุษย์เช่นโจรภัยการดักปล้นสินค้าเป็นต้นและภัยจากมนุษย์และสัตว์ร้ายต่าง ๆ ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการค้าขายสินค้าในยุคนั้น

การซื้อขายสินค้าในอดีตถือได้ว่าเป็นการขายตรง โดยพ่อค้าเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เสื้อผ้าแพรพรรณเครื่องประดับ ส่วนยานพาหนะในสมัยนั้นมักจะใช้บรรทุก ผ้าไหม ผ้ามัดดิน เสื้อผ้าอาภรณ์เนื้อละเอียด วัตถุมีคมเช่น มีด ขวาน เกราะ ผ้าลายดอกและผ้าปัก พรม น้ำหอม งาและเครื่องที่ผลิตจากงา ทอง เงินเป็นต้นซึ่งล้วนเป็นสินค้าหลักที่พ่อค้าบรรทุกไปขายในแต่ละครั้งของการเดินทาง กระบวนการค้าขายดังกล่าวดำเนินไปโดยใช้การประเมินสิ่งของและตีราคาเป็นหน่วยกะหาปณะ ๑ กหาปณะเป็นเหรียญทองแดงรูปสี่เหลี่ยมหนักประมาณ ๑๔๖ เมล็ดข้าวสาร ผู้เป็นเจ้าของแต่ละคนก็รับประกันน้ำหนักและความสวยงามเงินของตนด้วยการทำเครื่องหมายเจาะไว้อย่างลึกที่กลางเหรียญ เครื่องหมายที่เจาะไว้นี้อาจเป็นเครื่องหมายเฉพาะของพ่อค้าเองหรือของสหกรณ์^๔ จะเห็นได้ว่าในสมัยพุทธกาลมีการแลกเปลี่ยนสินค้าโดยใช้เงินตราแล้วตามที่ปรากฏในบาลีที่เกี่ยวกับเงินตรารว่า เงิน คือกหาปณะ มาสกที่ทำด้วยโลหะ มาสกที่ทำด้วยไม้ มาสกที่ทำด้วยครั้ง ที่ใช้เป็นอัตราสำหรับแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน^๕ การเดินทางไปมาค้าขายจะใช้เกวียนเป็นพาหนะโดยมีนายกองเกวียนเป็นผู้ควบคุมการเดินทางไปยังแคว้นต่าง ๆ หลังจากขายสินค้าได้หมดรวมถึงซื้อสินค้าที่ตัวเองต้องการแล้ว พ่อค้าเกวียนก็จะพาบริวารกลับบ้านเกิดเมืองนอนและเตรียมตัวเพื่อค้าขายในปีต่อไป ในบาลีมีปรากฏพานิชสองพี่น้องคือ ตปัสสะ ภัลลิกะ พ่อค้าเกวียนผู้ที่ถวายเป็นพุทธบูชาแล้ว ข้างพระพุทธเจ้าจนเป็นสาเหตุให้

^๓ สุชีพร บุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒๔.

^๔ ที.ตีบบลิว.วิส เดวิดส์, พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๔/๑๐๙.

อุบาสกคู่แรกที่นำอาหารมาถวายพระพุทธเจ้า^๖ เมื่อมีการค้าขายข้ามเขตแดนไปยังแคว้นต่าง ๆ เจ้าของรัฐนั้นก็ทำการจัดเก็บภาษีจากสินค้านั้น การจัดเก็บภาษีดังกล่าวจัดได้ว่า เป็นกลไกการจัดเก็บรายได้แบบโบราณ และยังเป็นหนึ่งในวิธีในการจัดเก็บภาษีที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งเกิดจากการค้าขายซึ่งโดยทั่วไปมักเกี่ยวกับการดำเนินการทางการค้าขาย เพราะหากไม่มีการค้าขายก็ไม่สามารถจัดเก็บภาษีได้ ภาษีจึงมักได้รับการกล่าวขานว่ามีความเก่าแก่เท่า ๆ กับการค้าขาย รัฐบาลสามารถนำเงินภาษีไปพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การคมนาคม การประชาสัมพันธ์ การป้องกันประเทศและรักษาความสงบภายในประเทศ การจัดเก็บภาษีอากรที่มีความเป็นธรรมสามารถสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม การเก็บภาษีของรัฐในสมัยพุทธกาลมีจุดมุ่งหมายหลักคือ การหารายได้เข้ารัฐ ภาษีอากรเป็นรายได้ที่สำคัญที่สุดของประเทศ เช่นที่ปรากฏในบาลีที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการจัดเก็บภาษีไว้ว่า แคว้นวัชชีหากไม่การจัดเก็บภาษี แคว้นวัชชีก็จะเป็นความมั่นคงในการปกครองแคว้นและจะทำให้แคว้นวัชชีล่มสลาย แต่ถ้าแคว้นวัชชีทำการจัดเก็บภาษีตามกฎหมายเกณฑ์ที่แคว้นกำหนดไว้ก็จะทำให้แคว้นวัชชีมีความมั่นคงและสมบูรณ์^๗

นอกจากการจัดเก็บภาษีจะมีความจำเป็นดังกล่าวแล้ว ผู้ชำระภาษีอากรเองก็มีความสำคัญเพราะภาษีนำไปสู่การพัฒนาของประเทศชาติ ผู้เสียภาษีย่อมจัดว่ามีส่วนร่วมในการทำให้ประเทศชาติพัฒนา และนำความเจริญมาสู่บ้านเมืองของตนเอง การจัดเก็บภาษีรัฐจะกำหนดขึ้นตามเขตชายแดนเรียกว่า “ด่านภาษี” ได้แก่ ที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงกำหนดเขตที่ ภูเขาที่ดี ทำน้ำก็ดี ประตูเข้าหมู่บ้านก็ดี ด้วยรับสั่งว่า “จงเก็บภาษีผู้ผ่านเข้าไปที่นั่น”^๘ ด่านภาษีมักจะตั้งอยู่ ณ เขตชายแดนตามช่องทางบรรจรถบรรทุกน้ำที่เป็นเขตแดน ณ ช่องทางที่กำหนดไว้เพื่อจัดเก็บภาษีสิ่งของที่ขนส่งมาทางนั้น การขนส่งสินค้าจะต้องเข้ามาหรือออกไปตามเส้นทางที่กำหนด ถ้าผู้ใดขนส่งนอกเขตทางอนุมัติที่กำหนดต้องมีความผิด เป็นการควบคุมมิให้นำสินค้าเข้า-ออกนอกราชอาณาจักรโดยหลีกเลี่ยงภาษี การจัดเก็บภาษีรัฐจะส่งเจ้าหน้าที่ไปประจำต.เขตชายแดน และเรียกสถานที่ตั้งจัดเก็บว่า “ด่านภาษี” “สถานที่สำหรับเจ้าพนักงานให้ไปตรวจตราคนเข้าออก รวมถึงรับฟังข่าวเหตุการณ์บ้านเมืองตรวจดูสิ่งของที่ต้องเสียภาษี ตรวจตราคนเข้าออกด้วยส่วนใหญ่จะมีผู้คนพลุกพล่าน ภาษี จึงหมายถึง สิ่งที่รัฐบาลบังคับเก็บจากราษฎรเพื่อ

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๖/๙.

^๗ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๓๔/๘๐-๘๑.

^๘ วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/ ๑๑๓/ ๙๐.

^๙ วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๑๑๓/๙๐

นำมาใช้ให้เกิดแก่สังคมโดยส่วนรวมโดยไม่จำเป็นต้องมีสิ่งตอบแทนโดยตรงแก่ผู้เสียภาษีอากร ภาษีอากรไม่จำเป็นต้องเรียกเก็บในรูปตัวเงินเสมอไป ภาษีอากรบางประเภทอาจเรียกเก็บในรูปของสินค้าก็ได้^{๑๐} ในคัมภีร์มณูธรรมศาสตร์ ได้บันทึกถึงการภาษีเก็บเป็นจำนวนชั่งสิ่งของคือ ชัก ๑ ใน ๒๐ จากสินค้าพื้นเมืองที่นำเข้ามาขายในนคร และชัก ๑ ใน ๑๐ พร้อมทั้งชัก “ตัวอย่าง” ไปด้วยจากสินค้าที่เข้ามาจากต่างประเทศ^{๑๑} คำว่า “ตัวอย่าง” ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การเก็บภาษีโดยวิธีชั่งสิ่งของนี้สืบเนื่องมาจากวิธีการค้าขายสมัยโบราณก่อนยุคพุทธกาลซึ่งใช้การแลกเปลี่ยนกันด้วยของที่เป็นสินค้า และคิดกำหนดราคากันโดยเอาวัชหรือเครื่องตวงข้าวเปลือกเป็นเครื่องกำหนด ต่อมาได้เปลี่ยนมาใช้เป็นเงินตรามีผลให้ การแลกเปลี่ยนกันด้วยเงินตราแพร่หลายเช่นในปัจจุบัน^{๑๒}

ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักฐานเกี่ยวกับการค้าขายที่ได้กำไรและขาดทุนและได้กำไรยิ่งขึ้น ปรากฏอยู่ในวาณิชชสูตร พระสูตรนี้ได้กล่าวถึง พระสารีบุตรได้ตรัสถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเหตุปัจจัยที่ทำให้การค้าขายได้กำไรและเหตุปัจจัยที่ทำให้การค้าขายขาดทุน และอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้การค้าขายได้กำไรยิ่งกว่าประสง ^{๑๓}“พระพุทธเจ้าได้ให้ความใส่ใจเกี่ยวกับค้าขายเป็นอย่างมากมีหลักฐานปรากฏเกี่ยวกับการค้าขายที่อุบาสกไม่ควรค้าขาย ๕ ประการ^{๑๔} สำหรับเรื่องภาษีนั้นพระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญเช่นกัน ดังมีหลักฐาน ปรากฏในหลักโศคาติยะ ๕ คือ ญาติพลี อดีตพลี ปุพเพตพลี ราชพลี เทวตพลีด้วยโศคาติพยที่หามาได้ ความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม^{๑๕} อรรถกถาได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับพลี (พะลี) คือ การสงเคราะห์ บวงสรวง น้อมให้หรือส่วย มี ๕ อย่าง คือ (๑)ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ(๒)อดีตพลี ต้อนรับแขก (๓)ปุพเพตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย (๔)ราชพลี ถวายเป็นของหลวงมีเสียภาษีอากร เป็นต้น (๕)เทวตพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา^{๑๖} ในเรื่องหลักโศคาติยะ รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็นใช้เงิน

^{๑๐} MRS.C.A.F.Rhy Davds, Economic Condition according to early Buddhist Literature ภาวะเศรษฐกิจสมัยพุทธกาล, ธนิต อยู่โพธิ์- ผู้แปล, พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ พ.ศ.๒๔๙๔, (กรุงเทพมหานคร : มปท. ๒๕๙๔), หน้า ๗๔.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๑๓} อจ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๗๙/๑๒๔.

^{๑๔} อจ.ปญ' .(ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

^{๑๕} อจ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

^{๑๖} อจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๑/๓๕๓.

เป็นคือ คนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้และใช้ทรัพย์สินสมบัติให้เป็นประโยชน์ เมื่อมีทรัพย์สินหรือหาทรัพย์สินมาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์สินตามหลักโภคอาทิยะ ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคหรือเหตุผลที่ควรยึดถือ ให้พร้อมที่จะเสียสละ เมื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยบริจาคเป็นของหลวงมีการเสียภาษีอากรเพื่อใช้บำรุงราชการ ช่วยเหลือกันและกัน ให้ พุทธิปฏิบัติตนอย่างถูกต้องดีงามสำหรับความสุขช่วยเหลือประเทศชาติ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ในเรื่องการค้าขายและการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธานุญาตว่า ในคัมภีร์มีการกล่าวถึงค้าขายอย่างไร มีการจัดเก็บภาษีอย่างไร และมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการค้าขายและการจัดเก็บภาษีอย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการค้าขายและการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธานุญาตว่า

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับการค้าขายและการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธานุญาตว่า

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณลักษณะของการค้าขายและการจัดเก็บภาษี
พระพุทธานุญาตว่า

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะกำหนดขอบเขตการศึกษาเรื่องราวภาพรวมการค้าขายและการจัดเก็บภาษี ตลอดจนคุณลักษณะหลักพุทธธรรมของการค้าขายและการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธานุญาตว่าโดยเน้นเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับการค้าขายและการจัดเก็บเฉพาะที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และหนังสือวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ การค้าขายและการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธานุญาตว่าอย่างไร

๑.๔.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการค้าขายและการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธานุญาตว่าอย่างไร

๑.๔.๓ คุณลักษณะของการค้าขายและการจัดเก็บภาษีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **การค้าขาย** หมายถึง การค้าขาย หรือ การค้า การตกลงแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการ หรือทั้งสองอย่าง สถานที่ที่สามารถมีการค้าขายเรียก ตลาด ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการโดยตรงระหว่างผู้ค้า ใช้การเจรจาต่อรองด้วยสิ่งแลกเปลี่ยน ซึ่งนั่นก็คือเงินตรา

๑.๕.๒ **การเก็บภาษี** หมายถึง การหารายได้เข้ารัฐ เก็บตามประเภทของสินค้าและบริการที่รัฐบาลจัดเก็บภาษี เพื่อนำเงินรายได้เข้าแผ่นดินมาใช้ในการปกป้องคุ้มครองและทำนุบำรุงประเทศ

๑.๕.๓ **หลักพุทธธรรม** หมายถึง การเอาหลักธรรมะที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา มาใช้เป็นคำสอนเพื่อสร้างจริยธรรมในเรื่องการค้าขายและการเก็บภาษีให้เกิดความเป็นธรรม

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัย

ก. เอกสาร

๑.๖.๑ **สุชีพ ปุณฺณานุภาพ** ได้กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจในหนังสือสารัตถะแห่งศาสนธรรม ว่า พระพุทธเจ้าตรัสตอบเรื่องบุญชาญแก่ ภูฏทนต์พราหมณ์ว่า ควรบริหารประเทศหรือเขตปกครองของตนให้ร่มเย็นเป็นสุขปราศจากโจรผู้ร้ายเสียก่อน จึงค่อยคิดบุญชาญ วิธีปกครองประเทศให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขนั้น จำเป็นจะต้องปราบปรามโจรผู้ร้ายให้สงบราบคาบ การทำให้โจรผู้ร้ายให้สงบราบคาบ ก็ไม่ใช่โดยการลงโทษประหารชีวิต จองจำ หรือเนรเทศ แต่จะต้องจัดการเศรษฐกิจภายในประเทศให้ดี ด้วยการ

ก. แจกพืชแก่กสิกร (ส่งเสริมเกษตรกรรม)

ข. ให้ทุนแก่พ่อค้า (ส่งเสริมอุตสาหกรรมและการค้า)

ค. ให้อาหารและค่าจ้างแก่ข้าราชการ (ส่งเสริมสวัสดิภาพและรายได้ของข้าราชการ)

ข้อคิดในเรื่องการจัดการเศรษฐกิจให้ดีจะเป็นประโยชน์แก่การปกครองนั้น ความคิดทันสมัยเพียงไร จะเห็นได้ว่าแม้บัดนี้ล่วงมา ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว ก็ยังเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่รัฐบาลต่างๆคนนี้ยังดำเนินการกันอยู่ ^{๑๗}

๑.๖.๒ **สุชีพ ปุญญานุภาพ** ได้กล่าวถึง ไม่เอามนุษย์มาเป็นสินค้า ในหนังสือ คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน โดยสอนให้เลิกระบบทาส ไม่เอามนุษย์มาเป็นสินค้าสำหรับซื้อขาย ห้ามมิให้ภิกษุมีทาสไว้ไว้กับทั้งสอนให้เลิกทาสภายใน คือไม่เป็นทาสของความโลภ ความโกรธ และความหลง ^{๑๘}

จากข้อความที่กล่าวมาอันเกี่ยวกับทาสภายนอกคือการทำคนให้เป็นทาสของคนจริงกับทาสภายใน คือ การที่คนเราเป็นทาสแห่งอำนาจฝ่ายต่ำในตัวเองนี้ ท่านผู้อ่านจะเห็นได้เองว่า จะโดยประวัติศาสตร์หรือหลักฐานใดๆก็ตาม ความที่บังชัฏอยู่ทั้งสิ้นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกในโลกที่มีหลักการและคำสอนเพื่อให้เลิกระบบทาส อันเป็นการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนตามที่เรียกร้องกันในปัจจุบันนี้ จึงนับได้ว่าข้อนี้เป็นคุณลักษณะพิเศษประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา ^{๑๙}

๑.๖.๓ **สมิทพิล เนตรนิมิต** ได้กล่าวถึงเส้นทางสัญจรในหนังสือ มติสังคมในพระสูตรตันตปิฎกว่า มีการสัญจรทางน้ำ และท่าเรือ ว่า มิลินทปัญหา แต่งขึ้นยุคหลังพระไตรปิฎกกระทำเรือ ๘ แห่งคือ วังคะ ตักโกลา จิน โสวีระ สุรัฏฐะ อลสัณทะโกลปิฎกณะ และสุวรรณภูมิแสดงถึงร่องรอยการสัญจรทางเรือ(นาวาสัญจร)ในสมัยโบราณทำให้ทราบว่าการแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหาซึ่งแต่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.๕๐๐ ชื่อท่าเรือในนิทเทสและในมิลินทปัญหาที่ชื่อตรงกันเป็นร่องรอยให้ทราบถึงพัฒนาการแห่งคัมภีร์นั้นๆอีกด้วย ^{๒๐} เหตุการณ์ในชาดกสะท้อนสังคมด้านการปกครอง การศึกษา ความสัมพันธ์ในครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม อาชีพ สถานภาพของผู้หญิง ศิลปวิทยา ทศนคติความเชื่อด้านศาสนาและปรัชญา ตลอดจนจารีตประเพณี ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจความสัมพันธ์กับประเทศใกล้เคียง เช่น ความสัมพันธ์กับชาวลังกา เมืองบาบิโลน

^{๑๗} สุชีพ ปุญญานุภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๘.

^{๑๘} สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๕.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน หน้า ๗๘

^{๒๐} สมิทพิล เนตรนิมิต, มติสังคมในพระสูตรตันตปิฎก ,หน้า ๑๕๐.

(Babylon) ก็คือเมืองพาเวรุ(Baveru)สุวรรณภูมิคือศูนย์กลางแห่งการค้าขายตั้งอยู่ทางตอนล่างประเทศพม่า ความสัมพันธ์กับประเทศแถบทะเลแดง คาบสมุทรเปอร์เซีย ได้แก่ บาบิโลน อารเบีย อียิปต์ กรีก และประเทศในแถบยุโรปตอนใต้เหนือคาบสมุทรเมดิเตอร์เรเนียน^{๒๑}

๑.๖.๔ **ที.ดับบลิว.ริส เดวิดส์** ได้กล่าวถึงการค้าในสมัยพุทธกาลในหนังสือ พระพุทธศาสนาในชมพูทวีปว่า มีพวกพ่อค้านำสินค้าน้ำไปขายตามหัวเมืองต่างๆ ข้าราชการตามเมืองที่ตั้งอยู่ตามชายฝั่งทะเลเรื่อยไป หรือบรรทุกเกวียนเป็นกองคาราวานเดินทางท่องเที่ยวค้าขายไปตามหัวเมืองต่างๆของคาราวานประกอบด้วยเกวียน ใช้งาน ๒ ตัว ลากตามหลังกันไปเป็นแถวยาวเหยียด จัดเป็นการค้าขายที่ขึ้นหน้าขึ้นต้ายิ่งนัก เมื่อถึงเมืองใหญ่แล้วก็ออกไปตามหมู่บ้านน้อยใหญ่ จากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่ง มีการเก็บภาษี และมีสถานที่ใช้เป็นด่านเก็บภาษีที่ชายแดนของเมืองแต่ละเมือง^{๒๒} จำนวนของคนที่อาจถือได้ว่าเป็นคนร่ำรวยจริงๆ จากมาตรฐานการวัดฐานะกันในครั้งนั้นยังมีจำนวนจำกัด เราทราบว่ามีคนๆหนึ่งที่เรียกกันว่ามหาเศรษฐีประมาณ ๒๐ คน และมีกษัตริย์ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่เกิดจากการเก็บภาษีที่ดินรวมกับรายได้พิเศษอื่นๆอีกบ้าง นอกจากนี้ก็มีพวกขุนนางที่มั่งคั่งบางคนและพวกวรรณะพราหมณ์ที่มีสิทธิในการเก็บภาษีในเขตแขวงของตน หรือศักดินาที่ดินที่ได้รับในอัตราร้อยชักสิบ หรือไม่ก็ได้รับสิทธินี้สืบต่อเป็นมรดกจากบรรพบุรุษ มีพ่อค้าที่ร่ำรวยเข้าชั้นเศรษฐีประมาณ ๑๒ คนอยู่ในเมืองตักศิลา สาวัตถี พาราณสี ราชคฤห์ เวสาลี โกสัมพี และเมืองท่าเรือและมีพวกพ่อค้าและชนชั้นกลางซึ่งมีเงินน้อยลดหลั่นไปอีก แต่มีข้อยกเว้นอยู่อย่างหนึ่งคือยังไม่มีชนชั้นที่เรียกว่านายทุนที่ดิน ประชาชนส่วนใหญ่เป็นกสิกรหรือช่างล้วนอยู่ในฐานะผู้มีอันจะกิน มีที่ดินเป็นของตนเองและคนสองประเภทนี้หัวหน้าท้องถิ่นปกครองโดยตรง ราษฎรเป็นผู้เลือกกันขึ้นมาโดยตรง(พูดตามหลักเศรษฐศาสตร์ที่ว่า ในครั้งพุทธกาลชาวชมพูทวีปเป็นชนชั้นกลางเสียเป็นส่วนใหญ่ คนรวยที่สุดและจนที่สุดมีน้อยฐานะทางเศรษฐกิจของคนในสังคมครั้งนั้นจึงจัดอยู่ในชั้นมั่นคง)^{๒๓}

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๕๓

^{๒๒} ที.ดับบลิว.ริส เดวิดส์, พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๕๓

๑.๖.๕ MRS.C.A.F.Rhy Davids. ได้กล่าวเรื่องอาชีพตามสกุล คือประเพณีที่ลูกมักจะดำเนินอาชีพตามอาชีพของพ่อ เป็นประเพณีที่มีอยู่ทั่วไป และจะไม่จำเพาะแต่ลูกแต่ได้ตามพ่อเท่านั้น แต่ปรากฏว่า การดำเนินอาชีพนี้สืบทายาทเป็นไปตามสกุลหรือครอบครัวทีเดียว ดังจะเห็นได้จากพ่อเป็นช่างทองหรือช่างเหล็ก เรียกว่า กัมมาระชื่อของลูกเรียกว่า กัมมารบุตร และสาติ ลูกชาวประมงก็เรียกว่า สาติเกวัญบุตร จุนทะช่างเหล็กหรือช่างทอง ก็เรียกว่า จุนทะกัมมารบุตร ลักษณะเช่นนี้ไม่เป็นของแปลกสำหรับชนชาติอินเดีย หรือชนชาติอริยกะ^{๒๔}

ส่วนในประเทศที่มีการปกครองโดยสามัคคีธรรมดังที่กล่าว^๑ พระพุทธศาสนา เช่น สากิยะ โกลิยะ ลิจฉวี ละมัลละเป็นต้นนั้น หาได้มีหลักฐานปรากฏโดยตรงไม่ได้มีการเก็บภาษีชนิดชักส่วนดังได้กล่าวมาข้างต้นหรือภาษีชนิดอื่น แต่ในพวกสากิยะปรากฏว่าได้มีการเก็บภาษีสำหรับประเทศ ดังจะเห็นได้จากข้อความในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช เสด็จเยี่ยมสถานที่ประสูติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้ทรงประกาศยกเว้นการเก็บภาษีที่พวกสากิยะได้เก็บมาแต่ก่อน^{๒๕}

ข.งานวิจัย

๑.๖.๖ ประทีป ประดับธรรม ได้กล่าวถึงการเก็บภาษีตามหลักพุทธธรรมในการจัดเก็บภาษีไว้ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการจัดเก็บภาษีศุลกากร” ผลการวิจัยสรุปว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการจัดเก็บภาษีว่ามีลักษณะคล้ายกับภาษีศุลกากร ซึ่งมีการจัดเก็บมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาลและยังเ บเรื่อยมาจนถึงสมัยพุทธกาล การจัดเก็บภาษีสมัยนั้นเรียกว่า ส่วย ไม่เรียกว่าภาษีศุลกากรเหมือนในปัจจุบัน ราย^๑ จากการจัดเก็บภาษีจะนำไปท่นำรูงบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า ภาษีส่วนใหญ่เก็บได้จากการทำสิกรรม การเกษตร ปศุสัตว์ การประมง และการพานิชโดยมีการตั้งด่านภาษีทำหน้าที่จัดเก็บภาษีและดูแลผลประโยชน์ต่างๆคล้ายกับด่านศุลกากรในยุคปัจจุบัน^{๒๖}

^{๒๔} MRS.C.A.F.Rhy Davids, Economic Condition according to early Buddhist Literature ภาวะเศรษฐกิจสมัยพุทธกาล, (ธนิต อยู่โพธิ์-ผู้แปล) พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ พ.ศ.๒๕๓๔, กรุงเทพฯ: หน้า ๔๐.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน หน้า๖

^{๒๖} ประทีป ประดับธรรม, วิเคราะห์การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการจัดเก็บภาษีศุลกากร, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย;มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,)หน้า ก พ.ศ.

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องในการจัดเก็บภาษีศุลกากร เป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ พระพุทธองค์ทรงนำมาสั่งสอนกับมวลมนุษยชาติมีสาระที่น่าสนใจเป็นหลักศีลธรรมปลูกฝังค ปรพฤติของคนที่เกิดความดีงามในสังคมส่งเสริมให้คนเป็นคนเป็นคนดีโดยไม่ต้องใช้กฎหมาย หรือระเบียบใดๆมาบังคับหากบุคคลนั้นมีศรัทธาและนำไปปฏิบัติย่อมเกิดผลอย่างแน่นอน ดังนั้น พุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บภาษีศุลกากรจึงเป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในกระบวนการ ศุลกากรตามความเหมาะสม ^{๒๗}

๑.๖.๗ เกรียงเดช มาจำเนียร ได้กล่าวถึงการการจัดเก็บภาษีไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง “มาตรการป้องกันการเลี่ยงภาษีอากร” ผลการวิจัยสรุปว่า ในการจัดเก็บภาษีนั้ รัฐมีอำนาจ ตามกฎหมายในการจัดเก็บภาษีและประชาชนมีหน้าที่ตามกฎหมายในการเสีย ภาษี การจัดเก็บ ภาษีเป็นอำนาจฝ่ายเดียวของรัฐโดยไม่ผูกพันที่จะต้องกระทำการใดตอบแทน แม้กระนั้นก็ตาม ประชาชนก็ชอบที่จะกระทำการใดๆเพื่อที่จะลดหรือปลดเปลื้องภาระหน้าที่นี้ตราบใดที่การกระทำ นั้นไม่เป็นอันขัดกฎหมาย แนวความคิดดังกล่าวก่อให้เกิดความพยายามในการหลีกเลี่ยง ภาษีโดยอาศัยช่องว่างของกฎหมายหรือแม้กระทั่งอาศัยกลไกของกฎหมายเป็นเครื่ ก่อให้เกิดปัญหาว่าการกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้ที่แท้จริงแล้วชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ^{๒๘}

๑.๖.๘ รัชสี สุทนต์ ได้กล่าวถึงอาชีพของเศรษฐีไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา วิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยสรุปว่า พ่อค้าในสมัยพุทธกาลมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา คนที่มีประชาชนนับถือเชื่อถือ จะขอความ ร่วมมืออะไรก็ยอมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี สามารถกระทำการที่เป็นประโยชน์ได้สำเร็จ ท่าน อนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นเศรษฐีพ่อค้ามีกิจการมาก ไปค้าขายแต่ละครั้งมีเกวียนบรรทุกสินค้าไปถึง ๕๐๐ เล่ม มีหมู่บ้านที่เรียกเก็บภาษี ท่านต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลทั่วไปมากมาย แต่ในคัมภีร์มิได้ บันทึกไว้เพราะเป็นเรื่องราวไม่เกี่ยวข้องกับพระรัตนตรัย แต่หลังจากที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก นิมนต์พระพุทธเจ้ามาจำพรรษาที่พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถีแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จมาพัก จำพรรษาที่วัดพระเชตวันมหาวิหารหลายครั้ง นานนับได้ ๑๙ พรรษา ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกก็ ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกวัน เรื่องการค้าขายท่านได้มอบหมายให้ผู้อื่นคุมกองเกวียนไปขายแทน

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน หน้า ๘๖

^{๒๘} เกรียงเดช มาจำเนียร, มาตรการป้องกันการเลี่ยงภาษีอากร, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต , คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า ๒. พ.ศ. ๒๕๔๒

เพราะมีข้อความปรากฏว่าพวกพ่อค้าที่ร่วมลงทุนค้าขายกับท่าน ได้โกงเงินท่านไปจำนวน ๑๔ โกฏิ

๒๙

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๗.๒ ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จาก อรรถาภิธาน อรรถาภิธาน และปกรณ์วิเสสอื่นๆ ตลอดจนเอกสารงานวิจัย หนังสือ ตำรา ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๑.๗.๓ ศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาด้วยการวิเคราะห์ ตีความ รวบรวม เรียบเรียงเพื่อตอบปัญหาการวิจัย

๑.๗.๔ สรุปและนำเสนอผลของการวิจัยในเชิงพรรณนา (Descriptive)

๑.๗.๕ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบการค้าขายและการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมที่เกี่ยวกับการค้าขายและการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบคุณลักษณะของการค้าขายและการจัดเก็บภาษีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

^{๒๙} รังสี สุทนต์, การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์

พระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย;มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,) หน้า ๘๗ พ.ศ. ๒๕๕๔